

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

THE FEATURES OF THE NOTARIAL PROCEDURAL LEGAL ENTITY OF INDIVIDUAL SUBJECTS OF NOTARIAL PROCEDURAL LAW

Крижевська О.О., к.ю.н.,

доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою
Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню змісту нотаріальної процесуальної правосуб'єктності окремих суб'єктів нотаріального процесуального права задля визначення важливих характеристик їх правосуб'єктності як передумови зайняти відповідне становище суб'єкта нотаріальних процесуальних правовідносин. Автор надає наукове визначення поняття нотаріальної процесуальної правосуб'єктності як передумови виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин.

За результатами проведеної наукової розвідки встановлено, що фізичні особи можуть зайняти у нотаріальному процесі становище суб'єкта будь-якої групи суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин. При цьому, виключно фізичними особами можуть бути такі суб'єкти нотаріальних процесуальних правовідносин як експерти, спеціалісти, перекладачі, свідки чи особи, які підписують документи замість фізичної особи, яка має фізичні вади або є хворою. Юридичні ж особи можуть зайняти у нотаріальному процесі становище тих суб'єктів, які беруть участь у нотаріальному провадженні з метою охорони власних прав та інтересів, або ж прав та інтересів інших осіб. Юридична особа не може бути у нотаріальному процесі спеціалістом, перекладачем, свідком чи особою, яка підписує документи замість фізичної особи, яка має фізичні вади або є хворою, оскільки дії цих органів є діями самої держави чи територіальної громади. Відповідні органи можуть зайняти у нотаріальному процесі становище осіб, які порушують або вступають у нотаріальне провадження з метою охорони прав та інтересів інших осіб. Нотаріальна процесуальна правоздатність іноземних фізичних та юридичних осіб, осіб без громадянства, іноземної держави як суб'єктів нотаріального процесуального права завжди визначається нотаріальним процесуальним законом України.

Ключові слова: нотаріальний процес, нотаріальні процесуальні правовідносини, нотаріальна процесуальна правосуб'єктність, суб'єкт нотаріального процесуального права, нотаріальне провадження, нотаріус, заявник.

The article is devoted to the study of the content of the notarial procedural legal personality of individual subjects of notarial procedural law in order to determine the important characteristics of their legal personality as a prerequisite for occupying the appropriate position of the subject of notarial procedural legal relations. The author provides a scientific definition of the concept of notarial procedural legal personality as a prerequisite for the emergence of notarial procedural legal relations.

According to the results of the conducted scientific research, it was established that natural persons can take the position of the subject of any group of subjects of notarial procedural legal relations in a notarial process. At the same time, only natural persons can be such subjects of notarial procedural legal relations as experts, specialists, translators, witnesses or persons who sign documents instead of a physical person who has physical disabilities or is ill. Legal entities can take the position of subjects who participate in notarial proceedings in order to protect their own rights and interests, or the rights and interests of other persons, in the notarial process. A legal entity cannot be a specialist, translator, witness or person who signs documents in place of a physical person who has physical disabilities or is ill in a notarial process, because by its nature the notarial procedural legal personality of these participants is associated exclusively with natural persons. The Ukraine and territorial communities may take the position of subjects who participate in notarial proceedings in order to protect their own rights and interests or the rights and interests of other persons. Bodies of state power and bodies of local self-government cannot be considered as subjects acting in notarial procedural legal relations for the purpose of protecting the rights and interests of other persons, since the actions of these bodies are the actions of the state itself or the territorial community. The relevant bodies can take the position of persons who violate or enter into notarial proceedings in order to protect the rights and interests of other persons in the notarial process. The notarial procedural legal capacity of foreign individuals and legal entities, stateless persons, foreign states as subjects of notarial procedural law is always determined by the notarial procedural law of Ukraine.

Key words: notarial process, notarial procedural legal relations, notarial procedural legal personality, subject of notarial procedural law, notarial proceedings, notary, applicant.

Правова категорія правосуб'єктності міцно затвердилась в науковій термінології та широко застосовується в усіх галузевих юридичних науках. Однак проблему правосуб'єктності не можна вважати остаточно вирішеною, оскільки до цього часу не сформовано однозначного розуміння змісту та її співвідношення з іншими категоріями загальної теорії права.

Питанням правосуб'єктності інституту нотаріату приділялась увага в роботах вчених у галузі цивільного та цивільного процесуального права. Щодо безпосередньої правосуб'єктності нотаріату, то це питання потребує більш ґрунтовного дослідження на теоретичному рівні, оскільки в теорії як матеріального так і процесуального права мають місце суперечливі погляди на цю правову категорію.

Нотаріальну процесуальну правосуб'єктність складають нотаріальна процесуальна правоздатність та нотарі-

альна процесуальна дієздатність. Однак, така сукупність обох наведених її складових не для всіх нотаріальних процесуальних правовідносин є передумовою їх виникнення. Для виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин за участі окремих суб'єктів достатнім є лише наявність у них правоздатності.

Фізичні особи є найбільш поширеним суб'єктом нотаріального процесуального права та фактично можуть зайняти у нотаріальному процесі становище суб'єкта будь-якої групи суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин. Насамперед, звернемо увагу, що лише ця група суб'єктів нотаріального процесуального права можуть складати першу групу учасників нотаріальних процесуальних правовідносин – осіб, які вчиняють нотаріальні провадження (державних і приватних нотаріусів, уповноважених на вчинення нотаріальних проваджень посадових осіб органів місцевого самоврядування,

консулів тощо). Звичайно, апіорі такі фізичні особи задля зайняття відповідного процесуального становища повинні мати повну цивільну дієздатність. Зазначене впливає з аналізу ч.2 ст.3 Закону «Про нотаріат», відповідно до якої не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи), особа, дієздатність якої обмежена, або особа, визнана недієздатною. Однак, як цілком слушно зазначає К.І. Чижмар, щодо нотаріуса, то його правове становище також визначається правосуб'єктністю, складовими елементами якої є закріплена Законом «Про нотаріат» безперечна юрисдикція, на здійснення якої уповноважений нотаріус, та компетенція, що виявляється в його повноваженнях. Саме в цьому полягає відмінність правосуб'єктності нотаріуса від правосуб'єктності інших учасників нотаріального процесу, зокрема осіб, що беруть участь у нотаріальному провадженні, та осіб, які сприяють нотаріусу в його вчиненні [1, с. 83].

Фізичні особи можуть зайняти й процесуальне становище суб'єктів другої (осіб, які беруть участь у нотаріальному провадженні) та третьої (осіб, які беруть участь у нотаріальному провадженні) груп. При цьому, виключно фізичними особами можуть бути такі суб'єкти нотаріальних процесуальних правовідносин як експерти, спеціалісти, перекладачі, свідки чи особи, які підписують документи замість фізичної особи, яка має фізичні вади або є хворою. Натомість, коло тих суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин, процесуальне становище якого не може зайняти фізична особа, є досить обмеженим. Так, наприклад, фізична особа не може бути органом опіки та піклування, оскільки таке становище займає спеціальне утворення, наділене державою відповідною компетенцією. Крім того, слід також враховувати, що у окремих випадках процесуальне становище того чи іншого суб'єкта фізична особа може зайняти лише у разі, якщо вона матиме спеціальний статус суб'єкта підприємницької діяльності. Так, наприклад, представником – управителем спадковим майном виходячи з положення ч.1 ст.1033 ЦК може бути тільки суб'єкт підприємницької діяльності.

Також слід враховувати, що якщо для зайняття становища заявника чи залученої особи, яка перебуває у нотаріальних процесуальних правовідносинах з метою охорони своїх інтересів, фізичній особі не обов'язково потрібно бути наділеною дієздатністю (таким суб'єктом може бути й особа, обмежена в дієздатності, або визнана недієздатною), то суб'єктами – фізичними особами, які діють у нотаріальному процесі з метою охорони та захисту прав і інтересів інших осіб, можуть бути лише дієздатні особи. Зазначене, на наш погляд, обумовлюється тим, що вони досить часто і вступають в процес лише через те, що особа, права якої вони охороняють, не має такої дієздатності. Так, наприклад, ч.2 ст.63 ЦК передбачає, що опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю.

Юридичні особи. З огляду на особливий правовий статус юридичної особи як суб'єкта права, для них не є характерною проблема можливої відсутності у юридичної особи відповідної дієздатності, як то є характерним для фізичних осіб. У юридичних осіб сам статус юридичної особи надає їм як нотаріальну процесуальну правоздатність, так і нотаріальну процесуальну дієздатність, що загалом утворює відповідну нотаріальну процесуальну правосуб'єктність як передумову участі їх у нотаріальних процесуальних правовідносинах. Виходячи з цього, юридичні особи можуть зайняти у нотаріальному процесі становище тих суб'єктів, які беруть участь у нотаріальному провадженні з метою охорони власних прав та інтересів, або ж прав та інтересів інших осіб. Вони можуть бути як заявниками, так і залученими особами, представниками. Однак, як і з фізичними особами,

для зайняття становища окремих суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин, вимагається наявність певних ознак у їх правоздатності. Так, наприклад, процесуальне становище представника – управителя спадковим майном може зайняти лише та юридична особа, яка має статус суб'єкта підприємницької діяльності. Юридична особа не може бути у нотаріальному процесі спеціалістом, перекладачем, свідком чи особою, яка підписує документи замість фізичної особи, яка має фізичні вади або є хворою, оскільки за своєю природою нотаріальна процесуальна правосуб'єктність цих учасників пов'язується виключно з фізичними особами.

Викликає нерозуміння твердження К.І. Чижмар про те, що винятком з загального правила про поширення нотаріальної процесуальної правосуб'єктності на фізичних та юридичних осіб є поширення її на установи, підприємства та організації, які не є юридичними особами, але в силу своєї компетенції можуть бути суб'єктами нотаріального процесу і брати участь у нотаріальному провадженні, зокрема, філії та представництва, які можуть діяти через своїх представників [1, с. 83]. Вважаємо, що немає жодних підстав наділяти філії та представництва юридичних осіб самостійною нотаріальною процесуальною правоздатністю. Виходячи з окресленого у ст.95 ЦК правового становища філії та представництва, вони не є самостійними суб'єктами цивільних правовідносин, керівники філії та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності в інтересах юридичної особи. У зв'язку з цим, при вступі у нотаріальний процес таких утворень суб'єктом нотаріальних процесуальних правовідносин буде сама юридична особа, а керівник філії чи представництва займе процесуальне становище її (юридичної особи, а не філії чи представництва) представника.

Держава Україна та територіальні громади можуть займати становище суб'єктів, які беруть участь у нотаріальному провадженні з метою охорони власних прав та інтересів або ж прав та інтересів інших осіб. Набуття ними нотаріальної процесуальної правосуб'єктності та участь їх у нотаріальному процесі обумовлюється законодавством, яке визнає їх суб'єктами матеріальних правовідносин. В розвиток зазначених вище положень цивільного та земельного законодавства звернемо увагу на те, що як державу Україна, так і територіальні громади можна визнавати суб'єктами нотаріальних процесуальних правовідносин у таких нотаріальних провадженнях як видача свідоцтва про право на спадщину (коли внаслідок укладеного заповіту спадкоємцем є держава, або ж коли мова йде про відумерлу спадщину, коли відповідно до ст. 1277 ЦК власником такого майна є територіальна громада), при посвідченні різного роду договорів, що підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню (наприклад, про оренду державного чи комунального майна чи оренду землі державної або ж комунальної власності тощо), оскільки саме держава Україна є й стороною низки договорів [2, с. 3], [3, с. 7-8].

Слід звернути увагу на те, що відповідно до положень ст.170 ЦК держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом, а відповідно до ст. 172 ЦК територіальні громади набувають і здійснюють цивільні права та обов'язки через органи місцевого самоврядування у межах їхньої компетенції, встановленої законом. Крім того, слід звернути увагу на те, що відповідно до ст. 173 ЦК у випадках і в порядку, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, від імені держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад за спеціальними дорученнями можуть виступати фізичні та юридичні особи, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування.

Таким чином, безпосередньо у нотаріальному процесі як суб'єкти відповідних нотаріальних процесуальних правовідносин від імені держави чи територіальної громади беруть участь відповідні органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, або ж навіть за спеціальними дорученнями як їх представники можуть виступати фізичні та юридичні особи. Така складна конструкція відповідних матеріальних правовідносин викликає й особливості нотаріальних процесуальних правовідносин, що виникають при зверненні зазначених суб'єктів до нотаріуса.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Як уже зазначалося, саме через органи державної влади чи місцевого самоврядування діють у нотаріальному процесі держава Україна та територіальні громади. В такому разі ці органи не можна розглядати як суб'єктів, які діють у нотаріальних процесуальних правовідносинах з метою охорони прав та інтересів інших осіб, оскільки дії цих органів є діями самої держави чи територіальної громади. Однак, поряд з цим, слід звернути також увагу й на те, що відповідні органи можуть зайняти у нотаріальному процесі становище осіб, які порушують або вступають у нотаріальне провадження з метою охорони прав та інтересів інших осіб. Такими, наприклад, є органи опіки та піклування чи органи охорони культурної спадщини.

Так, зокрема, ст. 18 Закону України «Про охорону культурної спадщини» [4] передбачає, що об'єкти культурної спадщини, що є пам'ятками (за винятком пам'яток, відчуження або передача яких обмежується законодавчими актами України) можуть бути відчужені, а також передані власником або уповноваженим ним органом у володіння, користування чи управління іншій юридичній або фізичній особі за наявності погодження відповідного органу охорони культурної спадщини. Таким чином, при посвідченні відповідних договорів щодо об'єктів культурної спадщини до нотаріального провадження залучається й відповідний орган охорони культурної спадщини, який надає відповідне погодження щодо укладення цього договору.

Н.С. Адаховська звертає увагу на існування у практиці проблеми з наданням дозволів органів опіки та піклування на посвідчення різного роду правочинів про відчуження майна неповнолітніх. Так, інколи такі рішення приймаються начальником служби у справах неповнолітніх, тобто особою, не уповноваженою давати такі дозволи. У деяких регіонах дозволи на відчуження майна, яке належить підопічним, дають опікунські ради, створені при органах виконавчої влади на місцях. Проте за своїм статусом опікунська рада є дорадчим органом, який не віднесено законом до органів, уповноважених надавати дозвіл на проведення операцій з майном підопічних [5, с. 76]. Фактично виникнення таких проблем, на наш погляд, викликане незрозумінням правосуб'єктності органів опіки та піклування.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 2342-IV [6] органами опіки та піклування є районні, районні у містах Києві та Севастополі місцеві державні адміністрації, виконавчі органи міських чи районних у містах, сільських, селищних рад. Таким чином, органами опіки та піклування є відповідні органи державної влади або ж органи місцевого самоврядування. Крім того, при з'ясуванні ж особливостей нотаріальної процесуальної правосуб'єктності таких утворень слід виходити більше з їх правового статусу та компетенції, а не акцентувати увагу на наявності чи відсутності у них статусу юридичної особи, як це інколи робиться у науці. При цьому, обумовимо, що органи опіки та піклування зазвичай все ж є юридичними особами.

Окремо слід визначити особливості нотаріальної процесуальної правосуб'єктності *іноземних фізичних*

осіб, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб та іноземних держав.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [7] іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Одним з таких прав є й право на звернення до нотаріуса.

Відповідно до ст. 73 Закону «Про міжнародне приватне право» [8] іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи (іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів. Однак, Закон «Про міжнародне приватне право» прямо не передбачає за іноземцями право на звернення до нотаріуса.

Аналізуючи таку прогалину, С.Я. Фурса вважає за можливе поширити за аналогією положення ст. 73 Закону «Про міжнародне приватне право» і на нотаріат [9, с. 128]. На наш погляд, з такою пропозицією було б варто погодитися, не дивлячись на те, що право на звернення іноземців до нотаріуса фактично вбачається з інших положень законодавства. Одним з них є ч. 1 ст. 78 цього ж Закону, відповідно до якої компетенція інших органів України щодо розгляду справ з іноземним елементом визначається законами України з урахуванням статей 75-77 цього Закону. Крім того, право на звернення іноземних громадян окремих держав врегульовується й на рівні договорів про правову допомогу в цивільних справах, укладених між Україною та іншими державами. Таким, наприклад, є Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, ратифікований Законом України №450/95-ВР від 22.11.95 [10]. Частина 2 ст. 1 цього Договору передбачає, що громадяни однієї Договірної Сторони мають право вільно і без перешкод звертатися до суду, прокуратури, нотаріату (які надалі іменуються «установами юстиції») та в інші установи другої Договірної Сторони, до компетенції яких відносяться цивільні та кримінальні справи, можуть виступати в них, порушувати клопотання, подавати позови та здійснювати інші процесуальні дії на тих самих умовах, як і громадяни цієї Договірної Сторони. Однак, зрозуміло, що врегулювання зазначеного питання лише на рівні двосторонніх договорів не носитиме універсального характеру, через що доцільно було б це питання врегулювати й Законі «Про міжнародне приватне право», як те й пропонує С.Я. Фурса.

Встановлюючи нотаріальну процесуальну правоздатність іноземних фізичних та юридичних осіб в Україні слід враховувати те, що вона завжди визначається нотаріальним процесуальним законом України. При цьому, зрозуміло, що, як зазначалося вище, нотаріальна процесуальна правоздатність за загальним правилом обумовлюється правоздатністю в матеріальному праві. Тому слід погодитися зі В.Ю. Стрілько, що нотаріальна процесуальна правоздатність іноземців тісно пов'язана із цивільною правоздатністю іноземців, яка визначається відповідно до норм матеріального права, зокрема, й міжнародного приватного права, цивільного та сімейного права [11, с. 96]. Таким чином, якщо особа є обмеженою у правоздатності згідно зі своїм матеріальним законом, може виникнути проблема з встановленням факту її наявності у нотаріальному процесі України.

При провадженні і в судах України, і в органах нотаріату, може застосовуватися іноземне право, але лише тоді, коли закон, який застосовується, є матеріальним. Якщо ж мова йде про процедуру, процес, то суд, нотаріус чи інший уповноважений орган, повинен застосовувати виключно процесуальне право України. Таким чином, нотаріальне провадження завжди повинне здійснюватися за нормами

та правилами, визначеними національним нотаріальним процесуальним законодавством України. Щодо нотаріальної процесуальної правоздатності, то вона визначається нотаріальним процесуальним законодавством України. Враховуючи наведене, виглядає обґрунтованим визначення поняття процесуальної правоздатності, надане В.Ю. Стрілько, яка під процесуальною правоздатністю іноземців у міжнародному нотаріальному процесі пропонує розуміти визначену національним законом країни перебування іноземця юридичну можливість (здатність) мати процесуальні права та обов'язки учасника нотаріальних процесуальних відносин у міжнародному нотаріальному процесі [11, с. 96].

Аналізуючи становище іноземних фізичних та юридичних осіб, осіб без громадянства, іноземної держави, як суб'єктів нотаріального процесуального права, слід врахувати неможливість їх зайняти, насамперед, становище учасників нотаріальних процесуальних правовідносин першої групи (нотаріуса, посадових осіб органів місцевого самоврядування, консула тощо), якими можуть бути виключно фізичні особи – громадяни України. Крім того, вони не можуть зайняти становище окремих заінтересованих осіб, які діють на захист прав та інтересів інших осіб – органів державної влади. Щодо інших суб'єктів, то

будь-яких перепон щодо зайняття іноземцями становища відповідних учасників нотаріальних процесуальних правовідносин не вбачається. Вони можуть бути як окремими суб'єктами другої групи – заявниками чи іншими заінтересованими особами (процесуальними представниками фізичних та юридичних осіб, опікунами, піклувальниками, охоронцями спадкового майна, виконавцями заповіту тощо), так і суб'єктами третьої групи (експертами, спеціалістами, перекладачами, свідками, особами, які підписують документи замість фізичної особи, яка має фізичні вади або є хворою тощо).

З урахуванням досліджених вище положень вважаємо за необхідне надати наукове визначення поняття нотаріальної процесуальної правосуб'єктності як передумови виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. Вважаємо, що *нотаріальною процесуальною правосуб'єктністю є узаконена та гарантована державою здатність суб'єктів нотаріального процесуального права (фізичних, юридичних осіб, держави України, територіальних громад, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, іноземних держав) бути конкретним суб'єктом нотаріальних процесуальних відносин і здійснювати закріплену за ними законом дозволену та обов'язкову поведінку.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Чижмар К.І. Конституційно-правовий статус нотаріату в контексті реалізації його правосуб'єктності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 82-84.
2. Мамутов В., Савельєв Л. Доля государственного сектора в современной экономике. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 2002. № 9. С. 3-5.
3. Блащук Т.В. Возможность назначения держави як стороны цивільно-правового договору. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2011. №1 (3). С. 1-9.
4. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
5. Адаховська Н. С. До питання згоди органів опіки та піклування при вчиненні батьками правочинів щодо майна їх дітей. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 73-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Час_2016_20_16. (дата перегляду: 05.10.2022).
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
7. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.
8. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
9. Теорія нотаріального процесу: Науково-практичний посібник /За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
10. Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, ратифікований Законом України №450/95-ВР від 22.11.95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_659
11. Стрілько В.Ю. Процесуальна правосуб'єктність іноземців у нотаріальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Випуск 38. Том 1. 2016. С. 94-97.